

Ideološki ostanki socializma v slovenskem sodstvu¹

Roza Kodelja Kovač

POVZETEK

Po osamosvojitvi je slovensko sodstvo doživelo korenite spremembe, še vedno pa se odvijajo bistveno počasnejši procesi institucionalnih in kulturnih sprememb, ki jih spremljata globoko zakoreninjena pravna kultura in praksa. Po padcu komunizma so slovenski sodniki (podobno kot tudi v ostalih postkomunističnih državah) ohranili nekatere značilnosti socialističnega sodstva, kot je npr. instrumentalistični pristop do odločanja in strah pred sprejemanjem končnih odločitev, kar med drugim botruje tudi perečemu problemu sodnih zaostankov. Prav tako je v zavesti sodne veje oblasti ostalo zakoreninjeno razumevanje neodvisnosti sodstva v smislu samoupravnosti, ki omogoča ohranjanje notranjega nadzora v sodniških vrstah.

Ključne besede: sodstvo, komunizem, socializem, postsocialistično sodstvo, neodvisnost sodstva

ABSTRACT

After the fall of communism, Slovenian judiciary experienced radical changes. However, the process of institutional and cultural changes is still ongoing. These changes are accompanied by deeply rooted legal culture and practice. Similarly, to the other post-communist countries, Slovenian judges retained some of the characteristics of the socialist judiciary such as an instrumental approach to decision-making and fear of making

¹ Povzeto po magistrskem delu avtorice z naslovom *Ideologija in njen vpliv na sodniško odločanje v Sloveniji* (based on author's Master Thesis titled *Ideology and its Influence on Judicial Decision Making in Slovenia*).

final decisions (both of which contribute to the burning problem of court backlogs in Slovenia). Additionally, there has been an understanding of the judicial independence in terms of self-government, which allows the preservation of internal control in judiciary.

Key words: judiciary, communism, socialism, postsocialist judiciary, judicial independency

1. Uvod

Zaupanje v sodstvo je v Sloveniji že dolgo na precej nizki ravni in določen vpliv na to ima tudi ideologija iz časov socialistične Jugoslavije. Nedokončana tranzicija se v Sloveniji še vedno odraža v vseh porah družbe in v javnosti obstaja prepričanje, da so elite iz prejšnjega sistema s pravimi ljudmi na pravih položajih obdržale ključne vzvode oblasti in da se tako še naprej okoriščajo na račun davkoplačevalskega denarja.

Preučevanje ideologije sicer obsega zelo široko področje in s tem pojmom lahko označimo najrazličnejše skupke idej in vrednot, katerih namen je upravičiti ali kritizirati nek družbeni, ekonomski ali politični red. Ta pojem ima v splošnem negativno konotacijo, saj z njim večinoma označujemo teorije, ki naj bi imele za svoj namen preslepiti posameznike, običajno zaradi nekih skritih interesov (kot npr. v ideologijah totalitarnih sistemov). Po drugi strani pa bi lahko rekli, da države zahodnega sveta trenutno sledijo ideologiji spoštovanja človekovih pravic, ki pa ima zelo pozitivne učinke.

Kot vsak drug človek tudi sodnik že po naravi stvari ne more biti ideološko nevtralen, zato se ideološkosti v sodstvu praktično ne moremo izogniti. Nenazadnje je tudi sodnik svetovnonazorsko tako ali drugače usmerjen. Se pa od njega pričakuje, da se je kot pravni strokovnjak intelektualno sposoben distancirati od svojega političnega prepričanja, ko to ne bi smelo prevladati pri odločanju.

Glavna dejavnika, ki vplivata na osebo sodnika pri njegovem sodnem odločanju, sta sodniška in politična ideologija. Sodnik se že skozi svoje izobraževanje in kasneje skozi delovne izkušnje srečuje z različnimi pravnimi doktrinami in pravno-filozofskimi nauki. Seveda je pri tem ključnega pomena tudi širši pravni sistem,

v okviru katerega sodnik deluje in koliko diskrecije oz. manevrskega prostora ima pri odločanju. Razmišljanje med sodniki anglosaksonskega in evropsko-kontinentalnega sistema se že zaradi različne logike sistemov bistveno razlikuje.

Predvsem pri izbiri novih ustavnih sodnikov, ki so izvoljeni v državnem zboru, se vsakič znova pojavljajo polemike, ali je kandidat bližje desnici ali levici. To ni nekaj nenavadnega, saj desni in levi pol predstavljata poglede na pomembne družbene vrednote in jih v veliki meri po pomembnosti razvrščata diametralno nasprotno. Podobno pri presojanju ob trku dveh človekovih pravic sodniki zaradi različnih vrednostnih predstav bolj ali manj zagovarjajo eno ali drugo. V javnosti se tako v zvezi z ideologijo večinoma kot problematično predstavlja prav delitev na leve in desne. V smislu ideološkosti sodstva pa so bolj problematične nekatere druge značilnosti, ki izvirajo iz nekdanjega totalitarnega režima.

Večina postkomunističnih držav Srednje Evrope je v letih 1989 in 1990 doživela hitre in revolucionarne spremembe političnega in sodnega sistema. Pod površjem teh hitrih in korenitih sprememb, pa se v teh državah še vedno odvijajo bistveno počasnejši procesi institucionalnih in kulturnih sprememb, v katerih veliko vlogo igrata kontinuiteta in trdovratnost. Kljub temu, da so sodni sistemi postkomunističnih držav prestali fundamentalne spremembe, sta pravna kultura in praksa v njih ostali globoko zakoreninjeni. V skupino teh držav lahko štejemo Češko, Slovaško, Poljsko, Madžarsko in tudi Slovenijo. Dva izrazita skupna imenovalca, ki zaznamujeta sodstvo srednjeevropskih držav, sta vpliv komunistične dediščine in proces integracije v EU.²

Socialistični pravni sistem je bil zelo slabo pripravljen na spremembe ob padcu komunizma. Nobenega dvoma ni bilo, da je potrebno pravni sistem korenito spremeniti v najkrajšem možnem času, saj je bil nezdržljiv z ideali demokratične države. Izjema pri prilagajanju sodnega sistema je bila vzhodna Nemčija. Ob združitvi je bil njen sodni sistem zamenjan z zahodnonemškim. Prevladala so zahodnonemška pravna pravila. Tudi večina sodnikov in tožilcev je bila zamenjana s kadri iz zahodne Nemčije. Leta 1994 je bilo tako v primerjavi z letom 1989 na položajih le še 9,2 odstotka vzhodnonemških sodnikov; leta 2009 na nemškem ustavnem sodišču od 16 sodnikov še vedno ni bilo nobenega vzhodnonem-

² Priban, Roberts, 2003, str. 1-3.

škega.³ Druge države z izkušnjo socializma take spremembe seveda niso mogle izvesti čez noč, temveč je proces vzpostavljanja vladavine prava potekal več let in še danes ni zaključen. Ta proces pa je vsekakor spodbudilo prilagajanje nacionalnih zakonodaj ob vstopu držav v Evropsko Unijo.

Med državljani postkomunističnih držav prevladuje mnenje, da kljub spremembi političnega in pravnega sistema cilj ni popolnoma dosežen, saj imajo še vedno velik vpliv populistične, avtoritarne in druge nedemokratske alternative. Za nove demokracije je značilna kombinacija šibkih institucij in javnega nezaupanja vanje, saj se družbe s komunistično preteklostjo počutijo precej bolj nemočne nasproti organom oblasti kot družbe z dolgo demokratsko tradicijo. Glavni cilj preobrazbe v nove demokracije je bil vzpostavitev novih stabilnih političnih in sodnih institucij ter omejitev izvršilne veje oblasti, medtem ko je pravo postalo orodje družbene transformacije. Čeprav so demokratske institucije postkomunističnih držav stabilne, ostaja problem v zakoreninjenem načinu obnašanja ljudi.⁴

Prav zaradi nekdanjih nezakonitih praks komunistične oblasti je postala politična zloraba prava nekaj običajnega in obstajajo tudi nekateri znaki, da je politična zloraba pravnih institucij preživela tudi po tranziciji; bolj verjetno je npr., da se bodo v kriminalističnih in davčnih preiskavah znašle tiste politične, ekonomske in kulturne organizacije, ki so bolj avtonomne kot tiste, ki so lojalnejše oz. prijaznejše do izvršilne oblasti. Po padcu komunizma je prestižnost sodniškega poklica ostala nizka, v navadi ostalo iskanje pravnih praznin, iskanje načinov, kako zaobiti nekatera zakonska pravila, in koruptivne prakse.⁵

Ostanki prejšnjega načina sodniške interpretacije se v tranzicijskih državah poznajo leta po spremembi sistema, značilnosti socialistične pravne tradicije pa so se bolje obdržale v državah, v katerih je bil komunistični režim mehkejši in pravni strokovnjaki bolj vplivni ter številčnejši (npr. v Sloveniji in na Hrvaškem, ki sta veljali za najrazvitejši med državami v nekdanji Jugoslaviji).⁶

Postkomunistični sodni sistemi so izrazito avtonomni in temeljijo na profesionalnem kariernem modelu sodstva. Bolj kot ne-

³ Kühn, 2011, str. 163.

⁴ Fleck, 2003, str. 122.

⁵ Ibid, str. 124 in 125.

⁶ Uzelac, 2010, str. 389-390.

izkušnost takšnih poklicnih sodnikov se zdi problem izoliran in neživljenjski sodni sistem, ki je značilen za postkomunistične države. Poleg tega je sodnik, ki je bil izšolan v kontinentalnem kariernem profesionalnem modelu, manj primeren za premagovanje dogmatizma in formalizma, saj je bil že med študijem del birokratskega mehanizma, ki poudarja formalizem in ne temeljnih vrednot. Ko tako izobrazena oseba vstopi v sodstvo, je ob tem deležna še vplivov starejših kolegov in njihovih ustaljenih navad sojenja.⁷

Naklonjenost kariernemu sistemu je sicer značilna za kontinentalno pravno družino in predsedniki sodišč na podlagi osebnih intervjujev izmed kandidatov raje izbirajo mlade pripravnike kot pa nekdanje tožilce in odvetnike. Zato je sodniški poklic v postkomunističnih državah zaprtega tipa in je mobilnost iz drugih pravnih področij nizka. To lahko povežemo tudi s težavo pri umikanju nekompetentnih sodnikov iz pisarne. Poleg tega je v ta sistem vgrajen tudi konformizem sodnikov nižjih sodišč in omejitve njihove interpretacije pravnih pravil. Poklicna uspešnost sodnikov nižjih sodišč se ocenjuje tudi glede na oceno njihovih odločitev s strani pritožbenih sodišč.⁸

Razmerja politično-birokratske in pravno-dogmatske interpretacije se spreminjajo. Tehnike interpretacije sodniki uporabljajo svobodneje. Pravno-dogmatska interpretacija ni več tako izrazita kot v socializmu. Še vedno pa je interpretacija povezana z uporabo pravnih načel šibka in pogosto pri odločanju prevlada orientacija v korist javnega interesa. To je tudi dediščina socialistične prakse, ki je v ospredje postavljala javni interes, v očeh sodnikov pa je bila čista pravno-dogmatska interpretacija znak politične nevtralnosti oz. pasivnosti.⁹

Glede ustavnih sodnikov, ki so imeli po padcu režima največjo vlogo pri odpravljanju starih paradigem, pa obstaja trend, da se razlikujejo od nižjih sodnikov. Ustavni sodniki Srednje Evrope so v veliki meri posamezniki z vidnimi profesionalnimi izkušnjami in bogato kariero in imenovani s širšim političnim konsenzom. Prav bogata kariera in izkušnje (tudi iz tujine) sodnikov omogočajo srednjeevropskim ustavnim sodiščem, da se v svoji praksi približujejo zahodnemu stilu sodniškega odločanja in takšni po-

⁷ Fleck, 2003, str. 171-173.

⁸ Ibid, str. 132 in 133.

⁹ Ibid.

samezniki so nujno potrebni zaradi same narave dejavnosti novih sodišč – da v postsocialistične države uvedejo nove koncepte konstitucionalizma.¹⁰

2. Problemi slovenskega sodstva

2.1. Neodvisnost sodstva

V socialističnih časih je bila pri izbiri za sodniško funkcijo v ospredju t. i. moralna in politična primernost kandidata, kar je predvsem pomenilo, ali je ta član Zveze komunistov.¹¹ Glede na to, da so sodniki opravljali državniško funkcijo v enopartijskem sistemu, je bilo članstvo sodnikov v partiji zelo zaželeno (ponekod celo nujno). Članstvo v partiji je bilo vseeno pomemben predpogoj, kar se tiče kariernih napredovanj na (naj)višje položaje v sodstvu.¹²

Če za razliko med totalitarnim in avtoritarnim režimom vzamemo možnost kritične sodniške presoje najbolj represivnih politik in ukrepov izvršilne oblasti, je komunistični režim v sodnem sistemu obdržal totalitarne značilnosti vse do zadnjega trenutka svojega obstoja. To lepo ponazori izjava nekega češkoslovaškega sodnika: »V približno 90 odstotkih primerov ni bilo najmanjšega vpliva na sodniško odločanje. To pa, kakorkoli, ne privede do zaključka, da lahko govorimo o obstoju 90-odstotne sodniške neodvisnosti in integritete. Slabe izkušnje preostalih 10 odstotkov in zavedanje, da lahko nekdo kadarkoli na nas naslovi svoj 'predlog', je vplivalo na celotno naše odločanje.«¹³

V obdobju komunizma je bila torej jasno izkazana politična prevlada države nad sodniki. Od sodnikov se je zahtevalo, da se prilagodijo, ali pa so lahko bili iz sodstva odstranjeni. V takšnem okolju je bilo nemogoče oblikovati neodvisne osebnosti z željo soditi v skladu s pravičnostjo, saj so bili zakoni oblikovati po potrebah partije in so bili zgolj preobleka, ki je lahko zakrila nepravčnosti. Kriteriji, po katerih je delovala politična oblast, niso bili utemeljeni na vrednostnih načelih, temveč na interesih vladajoče oblasti pri uveljavljanju njenih politik, ekonomskih in drugih zahtev.¹⁴

¹⁰ Ibid, str. 174-176.

¹¹ Igličar, 2003, str. 184.

¹² Kühn, 2011, str. 56.

¹³ Ulč, v: Kühn, 2011, str. 62.

¹⁴ Wagnerova, 2003, str. 168 in 169.

Predsedniki sodišč so lahko postali le najbolj zanesljivi kadri, ki so med drugim tudi dajali ukaze podrejenim sodnikom. Sodniki so se tako izučili vsega razen bistva sodniškega poklica – kako biti svoboden, neodvisen in nekorruptiven.¹⁵

V obdobju komunizma namreč sodnik ni imel priložnosti, da postane samozavesten, emancipiran posameznik, ki sprejema samostojne in zahtevne odločitve in ki bi svoje poslanstvo videl v uveljavljanju individualizirane pravičnosti. To obdobje je izoblikovalo ubogljive in podrejene državne služabnike. Verjetno iz zornega kota stranke postopka ni dvoma, na kakšnega sodnika bi raje naleteli. Na sodnika, ki je spreten s postopki in pripravljen uporabiti kakršnokoli pravo in ki bi pravo uporabljal na način, da bi bilo sprejemljivo za tistega, v čigar rokah je njegova kariera. Ali takega, ki poleg postopka poudarja tudi pomen vsebine prava in poleg profesionalnih izkušenj pri sojenju upošteva tudi lastno vest in izkušnje, in ki stremi k spoštovanju temeljnih vrednot človeštva in pravičnosti. Da bi se postkomunistični sodniki – ki so tradicionalno rekrutirani neposredno iz pravnih fakultet – bolj približali slednjemu idealu, bi se morali bolj zgledovati po empirično naravnem angloameriškem sistemu, kjer v sodstvo vstopajo osebe, ki so v času svoje profesionalne kariere že prestale nekaj pomembnih preizkušenj, saj neživljenjski sodniki niso več cenjeni in tudi pravo ni znanost, ki bi bila sama sebi namen, temveč je znanost, ki ureja vsakdanje življenjske situacije.¹⁶

Percepcija sodnika pri dojemljanju njegovega statusa ima velik pomen v zvezi z ustvarjanjem predispozicij sodnikove neodvisnosti. Tako je npr. relikv preteklosti, da postkomunistični sodniki v veliki meri interpretirajo pravna pravila pasivno in konservativno.¹⁷

Pomembna novost pri izvajanju sodniške funkcije je bila po osamosvojitvi v Sloveniji uvedba trajnega sodniškega mandata (v prejšnjem sistemu so bili sodniki imenovani za obdobje osmih let). Sodniška funkcija tako lahko preneha le zaradi zakonsko določenih razlogov, npr. zaradi upokojitve, izgube državljanstva, neprištevnosti, zasedanja položaja, ki je s sodniško funkcijo nezdržljiv...¹⁸ Dejstvo, da je sodniški mandat trajne narave, pa ne

¹⁵ Brörtl, 2003, str. 143.

¹⁶ Wagnerova, 2003, str. 177 in 178.

¹⁷ Brörtl, 2003, str. 148.

¹⁸ Igičar, 2003, str. 185.

izključuje notranjih sankcij za morebitne kršitve – tudi sodniki morajo disciplinsko odgovarjati za svoje neprimerno ravnanje. Sicer je v sklopu zagotavljanja sodniške neodvisnosti (predvsem v institucionalnem smislu) za izvajanje disciplinskih postopkov poskrbljeno znotraj sodstva samega. Potrebno pa je poudariti, da disciplinski postopek zoper sodnika ne sme biti uveden na podlagi nestrinjanja z njegovo odločitvijo.¹⁹

2.2. Vprašanje notranje neodvisnosti sodstva

Sodni sistemi s socialistično pravno tradicijo so od zahodnih pravnih standardov najhitreje sprejeli institut neodvisnosti sodstva. Ta standard je bil nadalje razvit onkraj garancij za neodvisno odločanje v posameznih primerih. Element neodvisnosti sodstva, ki so mu sodniške elite postkomunističnih držav najbolj naklonjene, pa je organizacijska avtonomnost sodstva in samoupravnost sodniške veje oblasti. Ta vidik je bil s socialistično tradicijo, v kateri so pravni strokovnjaki tvorili zaprt krog posameznikov s podobnimi interesi, zelo skladen. Pod tančico neodvisnosti sodstva so tako lahko prikladno nadaljevali z ustaljenimi praksami in navadami. Sodniške elite, v večjem delu podedovane iz socialističnega obdobja, so prevzele nadzor nad procesom imenovanja sodnikov in tožilcev preko sistema predlaganja kandidatov s strani posebnih organov, npr. sodnih svetov, značilnih za večino držav centralne in vzhodne Evrope. Tako še vedno obstaja nek nadzor znotraj sodniških vrst, da ostanejo najvišji sodniški položaji rezervirani za kadre, ki izpolnjujejo pričakovanja tradicionalne elite. Sodniška združenja, ki so začela delovati na sindikalen način, pa pred kritičnimi analizami sodniških odločitev nekritično branijo vsakega svojega člana in s sklicevanjem na neodvisnost sodstva poskušajo utišati kritike na svoj račun ter preprečiti večino predlaganih reform sistema.²⁰

Postkomunistične države iščejo načine, kako učinkovito zagotoviti neodvisnost sodnikov in po drugi strani zahtevati njihovo odgovornost oz. pravo razmerje med avtonomijo sodne samouprave in upravičenimi zahtevami drugih dveh vej oblasti po njenem nadzoru. Pri tem je velikega pomena način izvolitve sodnikov. V liberalnih demokracijah javnost imenovanju novih sodnikov (pred-

¹⁹ Brörtl, 2003, str. 152.

²⁰ Uzelac, 2010, str. 394-395.

vsem najvišjih sodišč) posveča veliko pozornosti. Poznamo pa več načinov izvolitev sodnikov: od neposrednih volitev do imenovanja s strani specialnih strokovnih teles. Po veljavni slovenski ureditvi sodnike voli državni zbor na predlog sodnega sveta.²¹ Legitimnost za delovanje sodstva namreč izhaja iz zakonodajne veje oblasti, saj ta (preko izvoljenih predstavnikov) predstavlja ljudstvo, medtem ko sodišča odločitve sprejemajo *v imenu ljudstva*.

Predstavniki sodne veje oblasti pogosto pravijo, da sodstvo trpi pod neprestanimi napadi dnevne politike, zaradi česar je treba odstraniti njen vpliv pri imenovanju sodnikov, da bo mogoče zagotoviti njegovo neodvisnost in nepristranskost. Predlog, da sodnikov ne bi več volila zakonodajna veja oblasti in da bi osrednjo vlogo prevzel Sodni svet, pa lahko vodi do situacije, ko oblast ne bo izhajala iz ljudstva, temveč iz določene privilegirane družbene skupine (kar pa že poznamo iz slovenske zgodovinske izkušnje). V nekdanjem režimu je imela sodniška samouprava neomejeno avtonomijo, a je kljub temu sodni sistem načrtno, vesplošno in sistematično kršil človekove pravice in temeljne svoboščine. Zato je vprašljivo, ali bi bil za pravno in demokratično nezrele tranzicijske države, kot je tudi Slovenija, tak model sodniške samouprave primeren.²²

Ob poudarjanju potrebe po zavarovanju zunanje neodvisnosti sodstva in zaščite sodišč pred vplivi dnevne politike pa je premalo v ospredju vprašanje, kako zavarovati notranjo neodvisnost sodnikov. Kot je zapisalo Evropsko sodišče za človekove pravice v zadevi Parlov-Tkalčić proti Hrvaški: »*Neodvisnost sodstva zahteva, da posamezni sodniki delujejo brez neupravičenih pritiskov zunaj in tudi znotraj sodstva. Ta notranja neodvisnost sodstva zahteva, da sodniki lahko delujejo brez smernic ali pritiskov sodniških kolegov ali tistih, ki imajo druge pristojnosti na sodiščih, kot sta predsednik sodišča ali predsednik oddelka na sodišču*«²³. Vloga zakonodajne veje oblasti pri izvolitvi sodnikov istočasno predstavlja nadzorni mehanizem, da znotraj sodstva ne prihaja do nepravilnosti.²⁴

Vprašljivo je tudi, ali lahko člani Sodnega sveta nadzirajo sami sebe, ali je vendarle potreben nek zunanji nadzorni organ (tre-

²¹ URS, 130. člen.

²² Letnar Černič, 2016a.

²³ ESČP, opr. št. 24810/06, 22. 12. 2009.

²⁴ Letnar Černič, 2016a.

nutno zakonodajna veja oblasti), da nadzoruje strokovno delo Sodnega sveta? To je sporno predvsem zato, ker vemo, da Sodni svet po trenutni praksi in ureditvi v poslovníku ne deluje na javnih sejah in njegove odločitve niso poglobljeno obrazložene – zato v večini primerov ni jasno, zakaj so se njegovi člani odločili predlagati določenega kandidata v izvolitev zakonodajni oblasti.²⁵

Tudi na Poljskem se pojavljajo pomisleki, da se je sodniška samouprava v obliki sodnih svetov (ki med drugim igrajo tudi veliko vlogo pri predlaganju kandidatov za predsednike sodišč) po svoji funkciji sprevrgla v neke vrste delavsko združenje, ki zasleduje interese skupine sodnikov, namesto da bi skrbela za pravilno delovanje sodišč. Obstajajo primeri, ko je sodniška samouprava celo ščitila sodnike, odgovorne za očitne kršitve, predsedniki sodišč pa se niso dovolj odločno odzvali niti, ko je šlo za primere korupcije v sodstvu.²⁶

V povezavi z izbirnimi postopki sodnikov in sistema napredovanja je sodniški poklic del zaprtega sistema, avtonomija na različnih stopnjah sodišč je vprašljiva prav zaradi sistema napredovanja in imenovanj znotraj sodstva.²⁷

Večja neodvisnost sodnih svetov ne povečuje nujno tudi neodvisnosti sodnikov. Samouprava sodnikov ima lahko – nasprotno – škodljive učinke za sodnike, ki si upajo kritizirati delo sodnega sveta in njegovih članov.²⁸

V tranzicijskih družbah, za katere je značilno, da državne institucije še niso tako trdne kot v starih demokracijah in v katerih še ni preteklo dovolj časa, da bi javni funkcionarji ponotranjili vse temeljne vrednote, enostavna preslikava zahodnoevropskih modelov ni rešitev za izboljšanje delovanja sodstva in na splošno pravne države. Obstoječi sistem, v katerem sodnike voli zakonodajna oblast, zato trenutno ostaja eno od varoval za uresničevanje pravice do poštenega sojenja, čeprav se na sejah Državnega zbora večinoma zgolj potrjuje odločitve sodnega sveta brez temeljite razprave o vsaki kandidaturi za sodniško mesto.²⁹

²⁵ Letnar Čerňič, 2016b.

²⁶ Zielinski, 2003, str. 119.

²⁷ Fleck, 2003, str. 129 in 130.

²⁸ Kosar, 2016, str. 406.

²⁹ Letnar Čerňič, 2016c.

2.3. Birokratiziranost

Da je slovensko sodstvo utemeljeno na birokratskem konceptu, pričajo podatki, da se Slovenija po številu sodnikov na sto tisoč prebivalcev uvršča na drugo mesto v EU; prekaša jo le Hrvaška.³⁰ Veliko sodnikov pomeni malo odgovornosti in odsotnost transparentnosti ter velik in okorel administrativni sistem. Množičnost sodnega poklica posledično pripelje do izgube njegovega prestižnega značaja, kar pomeni manjšo kakovost in večjo priložnost za povprečne (tudi podpovprečne) kadre.³¹

Na repu lestvice sta Irska in Velika Britanija z manj kot pet sodniki na sto tisoč prebivalcev.³² Gre za državi s precedenčnim sodnim sistemom, kjer so na sodniška mesta imenovani posamezniki z izjemno pravno kariero in nespornim ugledom.

V državah, s katerimi se Slovenija (okrog 43 sodnikov na sto tisoč prebivalcev) primerja, se po njih zgleduje in z njimi deli kontinentalni sodni sistem, pa je primerjalno število sodnikov na sto tisoč prebivalcev precej nižje, in sicer v Avstriji okrog 27, v Nemčiji in na Slovaškem okrog 25 ter na Češkem okrog 28.³³

V Sloveniji nimamo le prevelikega števila sodnikov, ampak tudi sodišč. Ena od rešitev za reorganizacijo sodstva je, da bi na ustavni ravni sprejeli ukrep ukinitve okrajnih sodišč. Argument, ki botruje temu ukrepu, je, da bi se tako znebili predvsem tistih sodnikov, ki se jim v svoji vseživljenjski sodni karieri ni uspelo prebiti na višji položaj in zato se vzpostavi domneva njihove nestrokovnosti, neambicioznosti in birokratskega značaja. To sicer ne velja za tiste, za katere je okrajno sodišče šele začetna točka profesionalne kariere.³⁴

2.4. Formalizem

V zahodnem liberalnem dojemanju je sodni postopek individualističen. Obravnava spor med dvema strankama, medtem ko je socialistični postopek zasledoval kolektivističen cilj, to je ljudstvo izobraziti o novi socialistični morali. V praksi pa se je pokazalo zgolj politično vmešavanje komunistične partije v politično občutljivih zadevah, predvsem v kazenskih. Obstajali so člani kazenske

³⁰ EU Justice Scoreboard 2019, Evropska komisija, str. 33 (e-vir).

³¹ Avbelj, 2017.

³² EU Justice Scoreboard 2018, Evropska komisija, str. 33 (e-vir).

³³ Ibid.

³⁴ Avbelj, 2017.

zakonodaje, ki se jih je dalo vedno oportunistično uporabiti zoper disidente in druge ljudi, ki jih režim ni odobral.³⁵

Posledično se tudi pri postkomunističnih sodnikih pojavlja fenomen, da se neradi spuščajo v vsebino primera in raje odločijo zgolj na formalistični ravni, ki pogosto pripelje do absurdnih utemeljitev.³⁶

Značilno za komunistično sodstvo je bilo tajno sprejemanje »pravih« odločitev. Zato tudi ni bilo dovoljeno javno objavljati vseh odločb, saj je bilo sistemu v interesu, da ostane njihova vsebina neznana in tako zunaj dosega kritike širše javnosti in stroke. V zahodni pravni kulturi je po drugi strani ključnega pomena, da so odločbe javne in da se dogaja proces oblikovanja »pravih« odločb s strani sodstva in v smislu komentiranja pravne stroke. Še en dejavnik, ki je ključno vplival na sodniško neodvisnost v komunističnem sistemu, je bila možnost vrhovnih sodišč, da so vnaprej in abstracto (brez konkretnega primera na sodišču) določila smernice odločanja in interpretacije izbranih pravnih vprašanj. To bi lahko bil vzrok nebrzdanega dojemanja lastne neodvisnosti postkomunističnih sodnikov, ki neradi sledijo odločbam vrhovnih (in višjih) sodišč kot zavezujočih v smislu precedensov.³⁷

Zanimivo je tudi, da so ideološki postulati marksizma v pravo veljali za splošno sprejeto dejstvo; pravo je bilo imuno na kakršnokoli (strokovno) kritiko. Pravna stroka ni imela možnosti analizirati vpliva socialističnega prava na družbo (glede na teoretično definicijo njegovih funkcij). Edina pomembnejša vloga stroke je bila, da išče razlage, ki bi upravičevale sprejeto pozitivno pravo.³⁸

V socialistični družbi je bilo pravo ustvarjeno zgolj na podlagi namerne, organizirane in načrtovane aktivnosti, v kateri je ključno vlogo igrala partija. Ker običaji ali druga ustaljena uporaba prava ni zadovoljevala centralističnih in formalističnih kriterijev, je bila ta iz spektra socialističnega prava odstranjena. Tudi pravnih načel socialistično pravo ni poznalo, razen če so bila eksplicitno napisana v preambulah socialističnih ustav ali zakonikov oz. vsaj mehansko izvedljiva iz zakonov. Nenapisanih načel ni bilo; četudi so obstajala, niso mogla postati zavezujoča.³⁹

³⁵ Kühn, 2011, str. 121-122.

³⁶ Kühn, 2011, str. 128.

³⁷ Ibid, str. 129.

³⁸ Szabo, v: Kühn, 2011, str. 133.

³⁹ Kühn, 2011, str. 134.

Socialistična pravna teorija je zavračala tudi vlogo precedensov, ki so bili pomemben pravni vir v zahodni Evropi, saj je bil sam koncept precedensov nasproten centraliziranemu ustvarjanju prava s strani komunistične partije.⁴⁰

Na socialističnih pravnih fakultetah niso učili zakonske interpretacije in pravne argumentacije. Socialistična pravna teorija je to tematiko postavila na stran glede na to, da je bila interpretacija prava razumljena kot preprosta miselna operacija, katere rezultat je bil pravilna ali napačna rešitev. Študij je bil tog, avtoritaren in formalističen. Država je določala učni načrt in manjkalo je preučevanja sodne prakse. Poudarek je bil na pomnjenju in spominu, ne pa na razumevanju in analitskem razmišljanju bodočih pravnikov. Objave, ki bi obravnavale tematiko pravne metodologije, so bile zelo redke in debate o kreativnosti pri sodniškem odločanju praktično ni bilo.⁴¹

Vsaka kompleksnejša metoda pravne interpretacije, kot npr. teleološka razlaga, katere argumenti iščejo namen pravil, je v socialističnem pravu veljala za sumljivo. Kot so takratni strokovnjaki utemeljevali, so bile takšne tehnike izumljene s strani buržoaznih pravnikov, ki so na koncu 19. stoletja morali zadostiti potrebam tistega časa. In ker pravno sklepanje lahko sledi zgolj iz besedila zakona, je njegov pomen mogoče definirati izključno iz normativnega besedila.⁴²

Četudi se je zapisano socialistično pravo sklicevalo na nezapisana pravila (npr. moralo ali državni interes), pa ta večinoma niso bila predmet pravnega razlogovanja in argumentacije. Edina izjema je bila na področju političnih deliktov, kjer so namerno odprta pravila zagotavljala državi, da sankcionira vsake vrste protidržavno aktivnost, ki bi ogrožala njene interese. Vsak, ki je npr. povzročil »javni škandal«, je lahko bil kaznovan kaznivega dejanja huliganizma. Taka ohlapna definicija kaznivega dejanja je odpirala priročno pot formalističnemu načinu razlage.⁴³

Sicer pa izkušnje s totalitarizmi kažejo, da do nepravilnih rezultatov lahko privedeta tako pozitivizem kot antiformalizem. To potrjujeta primera nacistične Nemčije in fašistične vichyske Francije med leti 1940 in 1944. Nacistično antiformalistično sodstvo se

⁴⁰ Ibid, str. 134.

⁴¹ Ibid, str. 130-136.

⁴² Szabo, v: Kühn, 2011, str. 137.

⁴³ Kühn, 2011, str. 141.

je naslanjalo na abstraktne klavzule kodifikacij, fašistična vichyjska ultraformalistična sodišča pa so odločala po črki zakona. Kljub temu so oboji prišli do istih rezultatov, torej odvzema pravic judovskemu prebivalstvu.⁴⁴

Do podobnih sklepov lahko pridemo tudi na primeru komunističnih držav centralne Evrope, kjer je bilo na začetku totalitarnega režima sodstvo antiformalistično, kasneje pa vedno bolj formalistično naravnano. Obe metodologiji sta bili uporabljeni z namenom prilagoditve zatirajočemu totalitarnemu režimu.⁴⁵

2.5. Neučinkovitost sodstva

Po padcu komunizma se je na sodiščih centralno-evropskih držav drastično dvignilo število obravnavanih zadev.⁴⁶ Predvsem se je povišanje poznalo v civilnopравnih zadevah, saj se je z novim družbenim sistemom odprlo veliko možnosti za spore na novih, predvsem ekonomskih oz. gospodarskih področjih. Problem ni bil toliko v samih zakonih, ki so obdržali nekatere elemente prejšnjega režima, temveč tudi v tem, da so predvidevali ohranitev enake stopnje pripada novih zadev. Medtem ko so v socializmu reševali enostavne primere civilnega prava (družinske in dolžniške zadeve, večina jih je bila rešenih v izvensodnih postopkih) in kazenskega prava (umori, tatvine in podobno), pa se je s spremembo sistema pojavila potreba po reševanju kompleksnejših zadev trgovinskega prava, gospodarskega in organiziranega kriminala. Zakoni so hkrati še vedno predvidevali (pretirano) formalizirane postopke, ki so še dodatno prispevali k vse večjim sodnim zaostankom.⁴⁷

Slovensko sodstvo se že vrsto let bori s sodnimi zaostanki in v zvezi s tem je posredovalo tudi Evropsko sodišče za človekove pravice, ki je ugotovilo, da je Slovenija sistematično kršila pravico do sojenja v razumnem roku, ki jo zagotavlja slovenska Ustava⁴⁸ in tudi Evropska konvencija o človekovih pravicah⁴⁹. Na tej podlagi je bil sprejet celo Zakon o varstvu pravice do sojenja brez nepotrebnega odlašanja⁵⁰. Povprečno trajanje postopka v pomembnejših zadevah je trenutno najdaljše na okrožnih sodiščih (skoraj 11 me-

⁴⁴ Grosswald Curran, v: Kühn, 2011, str. 146.

⁴⁵ Kühn, 2011, str. 147-149.

⁴⁶ Ibid, str. 176-177.

⁴⁷ Ibid, str. 182-183.

⁴⁸ URS, 23. člen.

⁴⁹ EKČP, 6. člen.

⁵⁰ ZVPSBNO, 27. 5. 2006.

secev) in na delovnih in socialnih sodiščih (več kot 13 mesecev)⁵¹ in tako še vedno predstavlja problem v ureditvi slovenskega sodstva.

Zadnja leta slovensko javnost razburja primer t. i. bančne luknje, ki naj bi bila posledica bančnega kriminala velikih razsežnosti. Državljanji smo za sanacijo bančnega sistema po izbruhu svetovne gospodarske krize namenili 5 milijard evrov, deset let kasneje pa imamo zoper nekdanje bankirje le eno pravnomočno sodbo.⁵² Na specializiranem tožilstvu v zvezi s tem pojasnjujejo: *»Obravnavamo okoli 80 odprtih zadev bančnega kriminala. Pri tem je trenutno v fazi preiskave 23 zadev zoper skupno 97 obdolženih fizičnih in pravnih oseb, od tega zoper 71 oseb, ki so bile v času storitve očitanih kaznivih dejanj zaposlene v bančnem sektorju, pri čemer skupna škoda oziroma premoženjska korist glede na očitke iz zahtev za preiskavo znaša 232,143 milijona evrov. Od navedenih 23 zadev, ki so v fazi preiskave, jih je osem v fazi po vložitvi zahteve za preiskavo, v štirih zadevah je izdan tudi že sklep o uvedbi preiskave, v 11 primerih pa je sklep o uvedbi preiskave postal že pravnomočen. /.../ V fazi po vložitvi obtožnega akta je 11 zadev zoper skupno 44 oseb, od tega zoper 23 oseb, ki so bile v času storitve očitanih kaznivih dejanj zaposlene znotraj bančnega sektorja, pri čemer skupna škoda oziroma premoženjska korist glede na očitke iz obtožnih aktov znaša 98,955 milijona evrov.«⁵³*

Javnost lahko na podlagi takšnih primerov utemeljeno sklepa o neučinkovitosti slovenskega pravosodnega sistema, saj očitno večina zadev sploh (še) ni prišla na sodišča. Tiste zadeve, ki so v obravnavi, pa se vlečejo že dolga leta. To, logično, vpliva na ugled sodstva in zaupanje javnosti v sodni sistem.

2.6. Nezaupanje javnosti v sodstvo

Na status sodstva močno vpliva splošna raven javnega zaupanja v sodni sistem. Ko je raven zaupanja nizka, je zmanjšana njegova legitimiteta in tudi ugled sodniškega poklica je manjši. Po padcu komunizma je ideologija odpravljanja prava s strani države bila zamenjana s prepoznavanjem prava kot nujnega pogoja socialne

⁵¹ Poslovanje sodstva, VS RS (e-vir).

⁵² Bančna luknja, MMS RTV (e-vir).

⁵³ Sovdat, Časnik Finance, 2018.

eksistence in sodišč kot nezamenljivih institucij za reševanje konfliktov. To je v prvih letih po osamosvojitvi v Sloveniji spet dvignilo raven zaupanja v sodstvo (in s tem sodniški ugled), kar pa je se je proti koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja (verjetno zaradi težav pri reformiranju sodstva) spet poslabšalo.⁵⁴

Stopnja javnega zaupanja v slovensko sodstvo je zdaj že tradicionalno nizka. Po lestvici EU Justice Scoreboard je glede na javno mnenje o neodvisnosti sodstva Slovenija na repu evropskih držav (za nami so npr. Italija, Bolgarija, Slovaška in Hrvaška). Kot glavna razloga za pomanjkanje zaupanja v sodstvo javnost navaja vmešavanje politike v sodstvo in pritiske na sodstvo na podlagi ekonomskih oz. specifičnih interesov.⁵⁵

Javnega zaupanja v sodstvo ni brez mnenja uporabnikov, da to deluje nepristransko, neodvisno in strokovno. Brez tega tudi ne more biti uspešnega delovanja sodstva in posledično vladavine prava. Slovensko sodstvo trenutno ugled v javnosti rešuje s poudarkom na številčno močnih in tehnično (ter finančno) dobro podprtih službah za odnose z javnostjo, ki poskušajo javnost prepričati o dobrih rezultatih sodstva. Vendar pa se nezadovoljna javnost, ki lahko na lastni koži občuti učinkovitost slovenskega sodnega sistema, ne pusti zlahka prepričati o boljšem delovanju sodstva. Ugled sodstva temelji na prepričljivosti, argumentativni moči, visoki kvaliteti sojenja in strokovni in osebni integriteti sodnikov, ki sta predpostavki za njihovo dejansko neodvisnost in nepristranskost. Ustavno sodišče lahko izpostavimo kot institucijo, ki ji v slovenskem sodnem sistemu najbolj uspeva, da svojo avtoriteto in ugled gradi na osredotočenosti na moč argumentov in visoko kakovost ustavno-sodne presoje. Vlaganje sredstev v službe za odnose z javnostmi, službe za razvoj sodne uprave, službe za upravljanje s projekti in podobno je neke vrste pristop grajenja ugleda sodstva na propagandi, ki želi ljudstvo prepričati, da sodstvo deluje dobro kljub nasprotni realnosti.⁵⁶

Tudi višina plač v sodstvu v splošnem še vedno predstavlja problem. V zvezi z materialnim vidikom neodvisnosti sodstva za zagotavljanje sodniške neodvisnosti ni pomembno le, kako so sodniki izvoljeni, ampak tudi, ali so jim zagotovljeni ustrezni materialni pogoji za delo in s tem primerno plačilo. Materialni status funkcio-

⁵⁴ Igličar, 2003, str. 182 in 183.

⁵⁵ EU Justice Scoreboard 2019, str. 44.

⁵⁶ Zobec, 2018.

narjev pa naj bi bil primerljiv v vseh treh vejah oblasti, torej v zakonodajni, izvršni in sodni. Če primerjamo trenutne plače poslancev in sodnikov, lahko ugotovimo, da sta šele predsednik okrajnega sodišča in višji sodnik svetnik približno izenačena s slabše plačanim poslancem. Okrajni sodnik in okrajni sodnik svetnik sta po trenutni ureditvi plač v javnem sektorju najmanj tri razrede nižje od najnižje plačanih poslancev. Vrhovni sodnik svetnik pa po višini plače dosega ministra.⁵⁷

Relativno nizke sodniške plače ne prispevajo k izboljšanju socialnega statusa oz. pomembnosti sodniškega poklica, nekonkurenčne plače v primerjavi z ostalimi pravnimi poklici pa pomenijo tudi izgubljanje najbolj perspektivnih kadrov.⁵⁸

2.7. Sodniško stremenje k anonimnosti

Kot spontan odziv pravnih strokovnjakov na politično in javno dojetje njihove vloge in statusa v času socializma se je razvila še ena pomembna značilnost: biti poslušno orodje v rokah političnih imetnikov moči, kar vsekakor ni bila lahka naloga. Slabo zaščiteni in odvisni sodniki, ki so skladno s svojo pričakovano vlogo izpolnjevali pričakovanja starih elit, so bili lahko ob spremembi političnih okoliščin zlahka odstranjeni kot kolateralna škoda.⁵⁹

Medtem ko junaška figura common law sodnika stremi k temu, da bi v pravno znanost in zgodovino doprinesla preudarne, pogumne in dobro utemeljene sodbe, pa socialistični sodnik v strahu pred morebitnim kaznovanjem želi ostati čim bolj anonimen. Še bolj varna alternativa anonimnosti in anonimnim odločitvam pa je, da do teh sploh ne pride. V situaciji, v kateri donedavno zaželeni odločitvi lahko hitro postane nezaželena, je bila najzanesljivejša pot k napredovanju ta, da do odločitve in s tem odgovornosti zanj sploh ne pride - vsaj ne do takšne, ki bi obravnavano zadevo dokončno rešila. Zato je večina socialističnega sodstva sčasoma razvila številne metode, katerih namen je bil izogibanje odgovornosti za odločanje.⁶⁰

Prva metoda za izvajanje te strategije je bila poudarjanje sodniškega formalizma, na podlagi katerega se o zadevah, kadar je le mogoče, odloča na goli formalni osnovi brez presojanja vsebine.

⁵⁷ Katalog funkcij, MJU (e-vir).

⁵⁸ Brörtl, 2003, str. 150 in 151.

⁵⁹ Uzelac, 2010, str. 383.

⁶⁰ Ibid.

Zato so bili vedno dobrodošli številni formalni pogoji in nejasna postopkovna pravila, da je bila mogoča zavrnitev obravnavanega primera zaradi formalnih razlogov ali pa npr. delegiranje pristojnosti za odločanje v zadevi na drug organ. Ker seveda to ni bilo vedno mogoče, so bili tudi drugi možni načini zavlačevanja odločanja. Včasih so razloge za zavlačevanje postopkov ponujale kar stranke same, ko se niso pojavile na obravnavah. Zavlačevalo se je zaradi ugovorov in predlogov, ki so terjali dolgotrajne preglede, nespoštovanja zastavljenih rokov, prošenj za podaljšanje rokov... Zbiranje dokazov je bilo v tem kontekstu neizčrpen vir za doseganje zelenih zamud. Sodišče je dodatne dokaze iskalo na pobudo strank in tudi na lastno pobudo oz. po uradni dolžnosti (*ex officio*). Sodniki tudi niso oklevali pri zahtevanju mnenj sodnih izvedencev (znanih po tem, da so pri oblikovanju svojega mnenja vse prej kot ažurni), četudi je šlo za preproste in očitne primere. Po zaključku vseh teh postopkov so bile odločitve redko javno razglasene. Običajno je konec postopka pomenil začetek faze, v kateri sodnik začne pisati sodno odločbo, preučevati sodni spis in odločati o pravnih problemih. Ta faza je lahko trajala mesece ali celo leta.⁶¹

Četudi je bilo v neki sodbi odločeno in je bila odločitev sporočena strankam, se tu postopek še ni zaključil. Pravica do pritožbe je sodnikom zagotavljala varnost, saj so njihove sodbe veljale le za začasne in po svoji naravi še nedokončne. Vsaj v civilnih zadevah sodbe niso bile izvršljive, dokler niso o njih odločila višja sodišča. Pritožbeni postopki so spet lahko trajali leta, pritožbeni sodniki pa so zadeve pogosto vračali v ponovno odločanje na nižjo stopnjo.⁶² Podobno se dogaja tudi v postsocialističnem sodstvu.

Neučinkoviti in predolgi postopki ter včasih celo neprofesionalne odločitve sodišč v javnosti še povečujejo vtis, da sodišča niso vredna zaupanja, da bodo pošteno in učinkovito zaključila postopke v njihovi pristojnosti. Javna kritika in pritiski pogosto sprožijo obrambne reakcije s strani sodniške sfere. Mnogi sodniki, ki se (verjetno) svojih napak zavedajo, se npr. želijo čim bolj umakniti izpred oči javnosti, kar zaupanja v sodstvo gotovo ne izboljšuje. Demokracija in svoboda govora vsekakor omogočata javni nadzor nad sodniškim delom, kar odpira vrata resnim in

⁶¹ Ibid, str. 384.

⁶² Ibid, str. 385.

konstruktivnim kritikam na eni strani ter nerganju in pritoževanju na drugi strani.⁶³

Sodniki kot javni uslužbenci morajo biti pripravljeni tolerirati tudi zajeten delež ostrih kritik in sodišča se nikakor ne smejo sklicevati na to, da bi bil lahko negativen vpliv kritik zadosten razlog za omejevanje komentarjev, ki so do sodstva kritični, celo nesramni in nepravilni, ter napadov na sodnike in njihove sodne odločitve.⁶⁴

Od 1. 1. 2017 velja novi Sodni red, ki dovoljuje fotografiranje sodnikov tudi brez njihovega soglasja. Do tedaj je bilo to prepovedano in sodniki so tako uživali anonimnost pred javnostjo. To je bilo značilno za prejšnji sistem in je omogočalo sodnikovo distanciranje od osebne odgovornosti do sprejete sodne odločitve. Spremembo ureditve je uradno obrazložil nekdanji slovenski pravosodni minister z naslednjimi besedami: *»Javnost sojenja je bistvena prvina demokratične družbene ureditve in tudi z ustavo posebej zajamčena pravica, ki v okviru temeljne človekove pravice do sodnega varstva zagotavlja uresničevanje pravice do poštenega sojenja.«*⁶⁵

2.8. (Ne)obsodba komunizma

Visoka stopnja nezaupanja v sodstvo v postkomunističnih državah je sicer posledica več različnih dejavnikov, med drugim pa tudi očitkov, da je večina osebja v sodniških vrstah ostala nespremenjena. To je le delno res, saj se je veliko sodnikov predvsem na nižjih sodiščih zamenjalo. Vendar, višji kot so položaji, gledano v sodstvu, večja je kontinuiteta osebja.

Eno bolj perečih vprašanj po padcu komunizma je bilo vprašanje zamenjave sodnikov oz. lustracije. Veliko sodnikov je zaradi večjega zaslužka po svoji volji zapustilo položaje in se preusmerilo v odvetniške vrste. Nekaj pa jih je položaje zapustilo, ker so sami presodili, da je njihovo delovanje zaradi povezave s prejšnjim režimom preveč kompromitirano. Kot kažejo podatki, je bilo npr. leta 2001 kar 60 odstotkov čeških sodnikov na položaju manj kot 10 let, na Madžarskem pa 70 odstotkov, zato ne moremo posploševati, da gre v postkomunističnih državah zgolj za bivše komuni-

⁶³ Roharik, 2003, str. 225.

⁶⁴ Brörtl, 2003, str. 157.

⁶⁵ Sodni red - razlaga, MP (e-vir).

stične sodnike, saj jih je veliko svojo sodniško kariero po padcu komunizma šele nastopilo. Na drugi strani je bilo leta 2005 na Češkem še vedno 714 od skupno 2876 sodnikov nekdanjih članov komunistične partije.⁶⁶

V Sloveniji je bila lustracija izvedena v zelo blagi in omejeni obliki, in sicer v sodni veji oblasti. Kljub temu pa je na svojih položajih ostala večina sodnikov, ki so ob spremembi sistema opravljali sodniško funkcijo (v praksi so zaradi lustracijske norme s položaja odšli zgolj dva ali trije sodniki).⁶⁷ Na podlagi drugega odstavka 8. člena Zakona o sodniški službi za sodnika ne more biti izvoljen tisti, ki je sodil ali odločal v sodnih postopkih, v katerih so bile s sodbo kršene temeljne človekove pravice in svoboščine, čeprav izpolnjuje vse ostale pogoje za izvolitev. To pa ne pomeni, da npr. bivši člani Zveze komunistov Slovenije zgolj zaradi svojega nekdanjega članstva ne morejo biti sodniki, temveč sodniki v demokratični Sloveniji ne morejo biti tisti, ki so pri svojem preteklem delu kršili človekove pravice.

Lustracija v sodstvu ni enoznačen pojem. Posloviti se od starih elit in starih režimskih kadrov je en problem (saj je nemogoče kar zamenjati vse sodnike). Drug problem je najti primerne kadre, ki bodo sposobni ustvariti delujoče sodstvo. Največji problem pa je spremeniti trdovratno staro mentaliteto. Sprejemanje odločitev v smislu, kdo naj ostane, kdo naj gre in kdo naj o teh vprašanjih v obdobju tranzicije odloča, je pri izgradnji neodvisnega sodstva zelo pomembno, saj se s tem sodstvu vrača dostojanstvo.⁶⁸

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope je 25. januarja 2006 sprejela resolucijo št. 1481 o potrebi po mednarodni obsodbi zločinov totalitarnih komunističnih sistemov.⁶⁹ Slovenija je edina članica Evropske unije, ki je preživela tri totalitarne režime, vendar poleg nacizma in fašizma na državni ravni še vedno ni obsodila tudi komunizma kot totalitarnega režima. Ta je sicer na Slovenskem trajal najdlje in imel najhujše posledice. Ocenjeno je, da so medvojni in povojni poboji terjali več kot sto tisoč žrtev, ki so jih (do sedaj) odkrili na 600 množičnih grobišč po državi. Poleg žrtev pobojev lahko omenimo tudi številčne žrtve političnih procesov, razlastnitvenja in drugih krivic.⁷⁰

⁶⁶ Kühn, 2011, str. 165.

⁶⁷ Igličar, 2003, str. 184.

⁶⁸ Brösl, str. 144 in 145.

⁶⁹ Resolucija SE št. 1481, 2006.

⁷⁰ Letnar Černič, 2009.

Ker v Sloveniji nihče ni sprejel odgovornosti za komunistične zločine, je ideološka razpoka naroda še vedno odprta. Predvsem je pereče vprašanje o dopustnosti javnega poveličevanja simbolov bivšega režima s strani oseb, ki npr. opravljajo sodniško funkcijo. Med najbolj zloglasnimi simboli je seveda rdeča zvezda. Ta za nekatere v prvi vrsti predstavlja simbol upora slovenskega naroda proti okupatorju. Obenem pa ni mogoče zanikati dejstva, da je rdeča zvezda tudi simbol vseh totalitarnih zločinov komunističnega sistema, ki so ga zaznamovale obsežne in grobe kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Medtem ko je posameznikov odnos do takšnih simbolov in njihovo izkazovanje v javnosti del njegove svobode izražanja, je vredno poudariti, da to ne velja tudi za javno oblast.⁷¹ Kot je utemeljilo Ustavno sodišče: »V Republiki Sloveniji, kjer se je razvoj demokracije in svobodne družbe, ki temelji na spoštovanju človekovega dostojanstva, začel s prelomom s prejšnjo ureditvijo, je oblastno poveličevanje komunističnega totalitarnega režima /.../ protiustavno.«⁷²

3. Sklep

Javnega zaupanja v sodstvo ni brez mnenja uporabnikov, da to deluje nepristransko, neodvisno in strokovno. Ugled sodstva temelji na prepričljivosti, argumentativni moči, visoki kvaliteti sojenja in strokovni in osebni integriteti sodnikov, ki sta predpostavki za njihovo dejanski neodvisnost in nepristranskost. Če sodstvo ni uspešno pri svojem delovanju, je ogrožena tudi vladavina prava.

Za postkomunistične države Srednje Evrope vključno s Slovenijo je značilen proces imenovanja sodnikov in tožilcev preko sistema predlaganja kandidatov s strani posebnih organov, navadno sodnih svetov. Tako se lahko izvaja nadzor znotraj sodniških vrst z namenom, da ostanejo najvišji sodniški položaji rezervirani za kadre, ki izpolnjujejo pričakovanja tradicionalne elite.

Ključnega pomena je, da se sodnikom zagotovi neodvisnost tudi znotraj sodstva in da sodniki lahko delujejo brez smernic ali pritiskov sodniških kolegov ali tistih, ki imajo druge pristojnosti na sodiščih.

⁷¹ Avbelj, 2018.

⁷² US RS, opr. št. U-I-109/10, 3. 10. 2011.

LITERATURA**Samostojne publikacije**

- Kühn, Z. (2011). *The judiciary in Central and Eastern Europe: mechanical jurisprudence in transformation?* Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Kosař, D. (2016). *Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies.* Cambridge: Cambridge University Press.

Članki v revijah

- Avbelj, M. (17. 7. 2017). Legalistična naivnost. IUS-INFO. URL: <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=200423>. 5. 5. 2019.
- Letnar Čerňič, J. (19. 8. 2016). Kako izvoliti sodnike? IUS-INFO. URL: <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=176092>. 5. 5. 2019.
- Letnar Čerňič, J. (16. 9. 2016). Med Scilo in Karibdo. IUS-INFO. URL: <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=177931>. 5. 5. 2019.
- Letnar Čerňič, J. (21. 10. 2016). O sodnikih porotnikih. IUS-INFO. URL: <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=180764>. 5. 5. 2019.
- Letnar Čerňič, J. (13. 11. 2009). Železna zavesa, totalitaristična hudodelstva in ustavne spremembe. IUS-INFO. URL: <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=49497>. 5. 5. 2019.
- Sovdat, P. (7. 3. 2018). Bančna kriminaliteta: obsojeni le trije bančniki, nihče še v zaporu. Časnik Finance. URL: <https://www.finance.si/8864963/%28Pred-posebno-oddajo-RTV%29-Bancna-kriminaliteta-obsojeni-le-trije-bancniki-nihce-se-v-zaporu>. 5. 5. 2019.
- Uzelac, A. (2010). Survival of the Third Legal Tradition. *Supreme Court Law Review*, let. 49, str. 377-396. URL: http://www.alanuzelac.from.hr/pubs/B43-Third_Supreme%20Court%20Canada.pdf. 5. 5. 2019.
- Zobec, J. (26. 3. 2018). Temelj zaupanja v sodstvo. IUS-INFO. URL: <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=217363>. 5. 5. 2019.

Prispevki v zbornikih, enciklopedični sestavki, poglavja v knjigah

- Bröstl, A. (2003). At the Crossroads on the Way to Independent Slovak Judiciary. V: *Systems of justice in transition: Central European experiences since 1989* / Priban J., Roberts, P. I., Young, J. Aldershot (ur.). Burlington: Ashgate. Str. 141-159.
- Fleck, Z. (2003). Judicial Independence and Its Environment in Hungary. V: *Systems of justice in transition: Central European experiences since 1989* / Priban J., Roberts, P. I., Young, J. Aldershot (ur.). Burlington: Ashgate. Str. 121-140.
- Igličar, A. (2003). The Judiciary in Slovenia: a Profession in the Ascendancy. V: *Systems of justice in transition: Central European experiences since 1989* / Priban J., Roberts, P. I., Young, J. Aldershot (ur.). Burlington: Ashgate. Str. 180-192.
- Roharik, P. (2003). The Judiciary and Its Transition in Slovakia after 1989. V: *Systems of justice in transition: Central European experiences since 1989* / Priban J., Roberts, P. I., Young, J. Aldershot (ur.). Burlington: Ashgate. Str. 213-229.
- Wagnerova, E. (2003). Position of Judges in Czech Republic. V: *Systems of justice in transition: Central European experiences since 1989* / Priban J., Roberts, P. I., Young, J. Aldershot (ur.). Burlington: Ashgate. Str. 163-179.
- Zielinski, A. (2003). Changes in Court Decision-Making in Poland since 1989. V: *Systems of justice in transition: Central European experiences since 1989* / Priban J., Roberts, P. I., Young, J. Aldershot (ur.). Burlington: Ashgate. Str. 109-120.

Pravni viri

- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic (EKČP). Uradni list RS, 13. 6. 1994, št. 7-41/1994 (RS 33/1994). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLV.pdf. 5. 5. 2019.
- Resolucija št. 1481, 25. 1. 2006. Svet Evrope. URL: <http://semantic-pace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbnNvZG1hL2hSZWYvWDJlURXLWV4dHIuYXNwP2ZpbGVp>

ZD0xNzQwMyZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDovL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJlZi1XRC1BVC1YTUwyUERGLnhzbA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTE3NDZ. 5. 5. 2019.

Ustava Republike Slovenije (URS). Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1>. 5. 5. 2019.

Zakon o varstvu pravice do sojenja brez nepotrebnega odlašanja (ZVPSBNO). Uradni list RS, št. 67/12. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4726>. 5. 5. 2019.

Sodna praksa

Parlov-Tkalčić proti Hrvaški, Evropsko sodišče za človekove pravice, 22. 12. 2009, opr. št. 24810/06. URL: [https://sljeme.usud.hr/usud/prakeSen.nsf/94b579567876f9fcc1256965002d1bf4/5d8fcf8b2c6892c4c12579e3003d298d/\\$FILE/CASE%20OF%20PARLOV-TKALCIC%20v.%20CROATIA%20-%2022.12.2009.doc](https://sljeme.usud.hr/usud/prakeSen.nsf/94b579567876f9fcc1256965002d1bf4/5d8fcf8b2c6892c4c12579e3003d298d/$FILE/CASE%20OF%20PARLOV-TKALCIC%20v.%20CROATIA%20-%2022.12.2009.doc). 5. 5. 2019.

U-I-109/10, Ustavno sodišče Republike Slovenije, 26. 9. 2011, ECLI:SI:USRS:2011:U.I.109.10. URL: <http://odlocitve.us-rs.si/sl/odlocitev/US29564>. 5. 5. 2019.

Spletni viri

Bančna luknja. RTV SLO Ekstravisor, marec 2018. URL: <https://ekstravisor.rtv-slo.si/projekt/bancnaluknja/3>. 5. 5. 2019.

EU Justice Scoreboard. Evropska komisija, 26. 4. 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2019_en.pdf. 24. 8. 2019.

Katalog funkcij, delovnih mest in nazivov. Ministrstvo za javno upravo, 13. 6. 2018. URL: http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/JAVNA_UPRAVA/DPJS/Katalog/Katalog_FDMN_13.6.2018.pdf. 5. 5. 2019.

Sodni red – Razlaga snemanja in fotografitanja z vidika varstva osebnostnih pravic. Ministrstvo za pravosodje, 25. 1. 2017. URL: http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/mp.gov.si/novice/2017/ZS-SR-17_clen_razlaga_P.pdf. 5. 5. 2019.

Trajanje sodnih postopkov (pomembnejše zadeve). Vrhovno sodišče RS. URL: http://www.sodisce.si/poslovanje_sodstva/podatki_tip/2018013009394801/trajanje_sodnih/. 5. 5. 2019.

